

Tredje roten, tomt 62

Kvarteret Domprosten

Åttonde roten 1637–47

Kyrkogatans norra sida

Nionde roten 1648–57

Fjärde roten 1657–70

Västra delen av 3.62

Källarmästare Jürgen Kristoffer Grube

Bakugnslängden 1681 upptar icke någon person mellan Sven Olufsson skräddare och Anders hattmakare men det framgår av senare lägesbestämningar vid lagbjudningar, t.ex. 1698 (se Sven Olufsson skräddare 3.61) att Jürgen Kristoffer Grube, som fick burskap 5.4.1688, senare inflyttat till området mellan dessa hantverkares tomter. I Göteborgs handlingar uppträder Jürgen Grube så vitt veterligt är första gången den 3.3.1686, då till krigsrätten remitterades hans mål mot ett antal officerare (*fältväbeln Gustaf Blom, föraren Olof Stålberg under kapten Sinclairs Compani. fältväbeln Anders Sturck under överste Hamiltons regemente, skrivaren på Elfsborgs slott Carl Swart, mönsterskrivaren Lars Torkelsson under kapten Nils Arfwedssons kompani och gemene soldaten Anders Qwarnhielm i kapten Sinclairs kompani*).

Någon månad därefter den 26.4.1686 besvarade sig *Claus Engelke* och *Christoffer Ungewitter*, som var förmyndare för sal *Hans Ungewitters* barn över den olaga lysningen i tyska församlingen mellan Ungewitters änka Agnes Arens och Jürgen Grube (se 7.74n). Barnen hade också avvitrats med ett för lågt belopp – 400 rdr (600 d smt) – det borde ha varit dubbelt så stort. Rätten fann dock, att Hans Ungewitters upprättade avvitringsinstrument hade undertecknats av Magistratens den tiden tillförordande sterbhuskurator sal *rådman Olaus Östring*, Ungewitter själv och barnens mormoder och närvarande släkt och att det i många år under faderns livstid stått lagligen oklandrat. Fadern hade själv under sin livstid utsett de ovan omnämnda förmyndarna men ej givit befallning om förändring i avvitringskriften. Men fadern hade strax efter det att avvitringskriften hade undertecknats lovat hålla döttrarna med bröllop och hemgift efter råd och ämbete, varför beloppet fördubblades. Döttrarna fick alltså 600 d smt till. Grube och Agnes Arens gifte sig den 11.5.1686. Det bestämdes att Hans Ungewitters barn omedelbart skulle lämna styvfadern och styvmodern och flytta till förmyndarna.

Den 12.7.1884 hade Jürgen Kristoffer Grube (enligt vad som meddelades 11.7.1689) lånat pengar av sin morbror *pastorn i Christine tyska församling Johan Otto Burchardus* (EIIa:13, 13.11.1697) för att köpa ett ”unter dem Busch belegenes Haus” (d.v.s. ett hus under ekeskogen). Vid kämnärsrätten den 5.3.1686 tvistade *Per Olofsson Murmästare* och *Bengt murmästare* om den källare, som skulle byggas hos källarmästare Jürgen Grube – dess mått inom vägg var $8\frac{3}{4}$ aln längd, $6\frac{1}{2}$ aln bredd. En son Jürgen, döpt i december 1688, begravdes 11.12.1689. Grubes son *Petrus*, döpt 17.5.1687 hade uppkallats efter Grubes far *Peter Grube*, representerad vid dopet av *Johan O. Burchardus*.

Äktenskapet var emellertid icke lyckligt. Enligt brev till biskopen 1689 (Ba:7, 22.8.1689) hade tyska församlingens medlem hustru Agnes Arens beklagat sig hos magistraten över sin man Jürgen Grubes alltför svåra hanterande.

På grund av kreditorernas anstormning värderade den 15.5.1693 *Lars Bratt, Nils Persson och Petter Mellenberg* Jürgen Grubes hus och trädgård till 2 400 d smt (EIIa:9)

När *Lorentz Volcker* genom *Jacob Scholten* den 3.3.1690 krävde Jürgen Grube på 100 rdr företräddes denne av sin broder *Johan Grube*.

En tidsbild och samtidigt en uppfattning om Jürgen Christoffer Grubes temperament får man av följande mål vid kämnärsrätten 1692: *Anders Andersson* *visitör* på (tull)jakten *vände* sig den 6 april mot källarmästare Jürgen Christoffer Grube. Grube hade som vittne instämt en *soldat Jonas Håll* under Herr överstens kompani. Soldaten berättade att han hade sett snö ligga på Anders Anderssons och hans grannars gata men ingen hade sett någon köra eller bära dit den. Soldaterna *Daniel Håkansson* under garnisonen och Anders Andersson under arbetsfolket berättade, att när de stod mitt på deras värds *Anders järndragares* gata hade de sett och hört att ”Gruben kom utur sin dörr, hafwandes en stör i handen, som dhe stänga lämmar med, och slog först till Anders Anderssons piga, som war uthe på gatu'n, öfwer armen, derpå låp han, Grube, in genom Anderssons port in i gården, skiällandes Anderssons hustru: Jag skall betala dig med du Tiufwekohna, när jag får fatt Dig, der till hon swarade, tiuf det må du wara till dess du mig sådant bewisar, kommandes han straxt ut igen”.

Dom 22.6.1692: ”Det förebär fuller swaranden Grube, att kändanden [besökaren på Kungl. tullgallejan Anders Andersson] skall wara orsak och wällande till hans trappas wid huset till gatan, nederbrytande och förderfwande wid järnstyckens der förbij körande, i det han skolat låtit kiöra och lägga dynga och snö på gatu'n och således igenlagt och förhindrat wägen, hwar af denna Saak och trätta skall wara förordsakat. Men som han sådant sitt förebringande ey med skiähl och wittnen lageligen bewijsa och fulltyga gittat uthan fast annorlunda der med befunnit är. För den skuld kiännes kändanden Anders Andersson i detta måhl aldeles oskyldig och frij. Och hade wäll Rätten deremot foog och skiähl straffet för bemälte Grube skiärska [skärpa], som så obetänksampt, efter wittnens eedeliga uthsagu' och bekiännelse, med en stöör från sin stugudörr lupit och slagit kändandens Piga öfwer armen på gatu'n, och derpå in genom kändandens Port och skiält hustron för en tiufwekona och henne der iämppte hootat. Dock som hans hastiga sinne fast bekant är, finner Rätten, att han bör för bemälte kiäppeslag 6 marker och för skiälsordet han hustrun inne i hennes gård påkastat hafwer 12 marker smt plikta”. Han skulle också betala rättegångskostnaderna 4 daler 4 öre smt ”genom hans långsamma uppehåld förordsakade.”

I en skrivelse 1692 till magistraten hänvisade Agnes Arens till att hennes man Jürgen Kristoffer Grubes skuld till *Claes Brandt* enligt obligation 7.8.1684 var gjord före äktenskapet. Hon ville inte svara för mannens före äktenskapet gjorda skulder. Kreditorerna försökte komma åt den återstående lilla delen av hennes förre sal. man Hans Ungewitters gård ”sedan uthur den andra uppe wedh skogen han mig utbracht och iag dher på största delen af min wällfärd uthslaget”. Jürgen Grube hade nu en lång tid warit i Frankrike: ”kan hända iag näpligen lærer förwänta dess återkombst uthan således iag lämbnas i älände och fattigdomen” (EII:7a)

Sibrandt Valks änka Maria krävde vid rätten den 19.11.1694 att få sin fordran hos Georg Grube betald. Men det ansågs att magister Johan Otto Burchardus hade företrädesrätt genom tidigare inprotokollering.

Det uppges i magistratsprotokollet den 18.2.1695, att

barberaren Daniel Thilisch

skulle inflytta i det hus, som Jürgen Grube hade bebott.

Efter vad som framkom senare (den 5.1.1694) hade Daniel Tilisch 1676 varit gesäll åt *barberaren Daniel Gärtner*.

Den 9.12.1679 gifte Daniel Tilisch sig med jungfru Altje von Felden. Han fick omedelbart bostadsbekymmer: den 23.1.1680 klagade han över att han hade hyrt *Petter Brandts* änkas gård av hennes hyresman *Johan Niewart* men inte kunde bli inrymd i gården.

Den 9.7.1683 krävde fältskären Daniel Tilisch vid Askims häradsrätt å samtliga medarvingars vägnar av änkan Anna Larsdotter arvet efter hennes barnlöse man *Fredrik Johansson på Rödian (Rydian)*, som avlidit sista februari. Han var *Altje von Feldens* morfaders broder. Altjes far *vinförlåtaren Matthis Jansen v Felden* var gift *Neltje Lenersén*. Morfadern borde alltså heta *Lenert (Leonhard) Johansson* (se 4.42).

En ny tvist om arvet fördes vid Göteborgs rådhusrätt, då *Johan Brandt* vände sig mot sina medarvingar efter *Fredrik Johansson*. Daniel Tilisch, *Daniel Hanck* och *hustru Nelke Offerman* hade i *Johan Brandts* frånvaro accorderat med änkan Anna Larsdotter om 160 rdr i ett för allt, vilka 160 rdr de hade delat sinsemellan och uteslutit *Johan Brandt*. Denne krävde nu sina 30 rdr.

Daniel Tilischs hustru *Altie Matthisdotter von Velden* klarade av en kontrovers med *Petter bakares hustru Ingrid Zachrisdotter* vid kämnärsrätten den 14.12.1688.

I februari 1691 lät Daniel Tilisch arresteras sin *amma Ingield Svensdotter*, som han misstänkte för stöld av en anseelig summa pengar och en silverkanna. *Matmodern* hade befallt *Ingield* att klä på sig för att besöka en lekstuga, som skulle hållas hos *hattmakaren Sven Sundbergs* svärmoder *hustru Gesa*. Dit hade beställts två fioler och en basfiol. *Sundberg*, som hämtade dem, befallde *amman* att gå före. Det visade sig, att *Sven Sundberg* vid hämtningen utförde den stöld *amman* anklagats för (se 1.78, kv. *Herrnhutaren*). *Hattmakarens* äldsta svägerska *Maria* liksom *magister Elias Parnovius* (senare kyrkoherde i Uddevalla) och *Bergius* förekommer i berättelsen. De senare bodde samman.

Vid kämnärsrätten den 20.5.1698 behandlades en tvist mellan Daniel Tilisch och *hustru Anna Maria Hopfners*. *Skräddaren Per Ekman* hade sett att Daniel Tilisch gått fram emot *hustru Anna Maria*, där hon satt i sitt bislag och sagt något på tyska till henne, som *skräddaren* inte förstod. I stället för att svara hade *Anna Maria* spottat Tilisch i synen och sagt ”Twij dig din skinthund och Mikelist, jag vill inte tala med dig”, varefter hon gick in och slog dörren efter sig. Parterna förliktes den 25 maj, sedan *Anna Maria* bett om tillgift.

1712 krävdes Daniel Tilisch av *Jacob von Akerns* arvingar (Gbg reg. 10.10.1712). Han ursäktade sig med att han ”var en gammal och sjuklig man, som dageligen håller vid sängen”. Han hade därför uppdragit ärendet åt sin *son fältskären Matthias Tilisch*, som var kommenderad på örlogsflottan i Karlskrona.

Daniel Tilisch avled i slutet av samma år (begr. 23.12.). Han blev ungefär 65 år gammal. Enligt bouppteckningen 23.6.1713 ägde han hus och gård på Kyrkogatan, värt 600 d smt. Gården övertogs av mågen

kaparkaptenen Matthias Scheel

(den 22.8.1711 gift med Cornelia Tilisch). Vid taxeringen till upphandlingslängden 1717 hävdade Matthias Scheel, att han inte ville betala något för att han bar värja utan han bar den för Kungl. Maj:ts kommissionsbrevs skull. Inte heller ville han betala något för sin hustrus slitna sidentygs-kläder.

Paret pantsatte sin gård på Kyrkogatan mellan mästern Anders hattmakare i öster och mästern Tyris bokbindares änka i väster den 21.10.1719 till *handlaren Samuel Schutz*.

Tomtöreslängden talar 1730 om framlidne Capitaine Scheels tomt. Den 4.10.1731 lät stadsuppbörds mannen Christian Graff uppbjuda avlidne kaparekaptenen Matthias Scheels på Kyrkogatan belägna ödetomt, vilken han inropat för 140 daler 8 öre smt. Om Christian Graff, se 3.26. Ödetomten övertogs av Christian Graffs svägerska Johanna omkring 1745 varefter de båda tomthalvorna delade öde.

Östra delen av 3.62

Krämaren Hans Tiehl (*Tiell, Tiill, Thiell*)

1637–1648, 1652–54: 3 mtl, 1649–51: 4 mtl, 1655: 2 mtl

1656–57v (IV), 1659: 1, änkan 1660: 1

Hans Tiehl var enl yrkesreg. krämare.

En dotter *Catharina* omtalas vid underrätten i februari 1678 för att hon köpt en kjortel av *tjuvkonan Kerstin Carlsdotter*. Den 11.2.1661 vände sig *Conrad Brauns änka Elisabeth* mot *Hans Tiehls måg fällberedaren Johan Reuter* på Hans Tiehls arvingars vägnar. Hans Tiehls son *Fredrik Tiehl*, som var borgare och invånare i Reval, hade utgivit en obligation på 200 rdr mot 8% ränta och hade lovat betala skulden med det som han kunde ärva efter fadern.

Vaxmakaren Anders Åkerman

och hans hustru hyrde gården 1666–75 men beskylldes för att ha misskött den av överstelöjtnant Nils Påfwenfelt, som ägde gården som pant för utlånade penningar. Genom ombudet *Hans Persson Gadd* begärde Påfwenfelt att få hyra ut gården till någon annan. ”Och eftersom gården av åboenden Anders Åkerman och hans hustru, uti det som löst hafwer kunnat göras, är på många penningar ruinerat, dy begiäras” (värderingsmän). ”Anders Åkermans hustru tillbiuder willia förbättra och reparera låta, hwad som hon med sin man gården beskadt hafwer”.

Omkring 1671 sålde Hans Tiehls kreditorer (utom Påfwenfelt bl.a. *hustru Elsebe Bruun Johan*) gården till

hattmakaren Herman Sponsetzer

sedan Hans Tiehls arvingar (t.ex. mågen fällberedaren Johan Reuter i Vänersborg, se Gbg RR 2.5.1667) hade underlåtit att lösa in den.

Herman Sponsetzer övertog emellertid såväl gården 3.28, kv. Snusmalaren, som hattlagret efter sin svåger *Jürgen Graff d.ä.*, död 1674, vars änka *Annike Rasmussen* avled 1676. Själv avled Herman Sponsetzer i september 1679 och hans änka Elisabeth Clauddotter bara några månader därefter (februari 1680). Redan dessförinnan torde han ha överlåtit denna gård 3.62 till

hattmakaren Anders Grönberg

som fått sitt mästartrebrev av gillet i Norrköping och som den 28.10.1677 gift sig med Herman Sponsetzers systerdotter Elisabeth Graff. Antagligen var han tysk till börd, ty bland årshandlingarna (EIIa:5) finns det ett brev från honom på tyska. När han 26.1.1691 ställde upp som borgensman för *befallningsmannen över Inland Märten Borg* fick han omdömet av magistraten att han var ”efter sitt ämbete, stånd och villkor en bofast och behållen man här i Göteborg, havandes eget hus och gård”. Nästa månad klagade han i en inlaga över att han var högre beskattad än sina ämbetsbröder (EIIa:7, febr. 1691).

1697 köpte han *Henrik Simonssons* gård på Kungsgatan, 2.134, åt sin dotter *Catharina* (uppbud 22 mars). Hon gifte sig samma år med *materialskrivaren Anders Carlsson*. När Anders Grönberg vid 70 års ålder avled 1716 ”av sten” (begr. i Christine 10 april) var han hattmakareålderman.

Det är möjligt, att det äktenskap, som hans änka *Elisabeth Graff* den 23.6.1717 ingick med *hattmakaremästare Petter Dahl*

(född 1689, död 179?, begr. 30 nov.) icke blev så lyckligt. Hon kastade sig nämligen den 26.9.1725 i Stora Hamnkanalen vid tyska kyrkan, blev levande uppdragen men avled samma kväll. Bland hennes arvingar nämnas i bouppteckningen efter henne den 4.8.1726 (*Catharina Grönbergs* andre man) *regementsfältskären Matthias Thilisch*, *sjötullsvisitören Hans Olufsson* (sedan 14.11.1709 gift *Elisabeth Grönberg*, se 3.36) och *handelsmannen Jacob Sands* styvbarn (vilkas far var *handelsmannen Casper Grönberg* och mor hette *Ellika Radhe*, 2.125). Den upptar denna gård på Kyrkogatan mellan Christoffer Heymans änka i öster och kapten Scheels ödetomt i väster. Gården var återuppbyggd efter 1721 års brand med medel lånade av Sebastian Tham. Petter Dahl hade 1726 *gesällen Erik Gullberg* och läregossarna *Jan och Ingel Andersson*.

Vid Uddevalla rådhusrätt fick drängen från Ryr socken och gården Rälland Nils Hansson böta 3 rdr för att han snattat en svart hatt av 1 rdr värde från hattmakaren i Göteborg Petter Dahl. Hattmakaren Petter Dahl står 20.10.1725 i restlängden för sin *gesäll Peter Aspholm*. Denne hade emellertid enligt attest betalt i Norrköping, där han nu var skriven.

Petter Dahl, som hade fått burskap den 28.7.1715, gifte den 7.8.1726 om sig med *Catarina Bolm*, döpt 20.1.1709. Hon var dotter till *smeden Fredr. And. Bolm*, död 1719. Den nya svärmodern *Elsa Månsdotter*, död 1751, var omgift med *smedmästaren Jonas Björkman*, till vilken Petter Dahl den 26.10.1727 pantsatte denna gård på Kyrkogatan för lån av 249 d 11 öre. De 26.10.1730 uppbjöd *sjötullsvisitören Hans Olufsson* hattmakaremästare Petter Dahls hus och gård på Kyrkogatan för lån denne hade upptagit hos *Albrecht guldsmeds änka*. Då protesterade *kommerserådet Sebastian Thams änka Elisabeth Cronström* på grund av att Petter Dahl den 16.5.1721 hade lånat pengar av Sebastian Tham för att efter eldsvådan återuppbygga sitt hus.

Catharina Bolm avled 1738 (begr. 17. febr.) Bouppteckningen efter henne visade en brist på över 1 000 d smt. Hon efterlämnade tre barn med Petter Dahl: *Samuel*, döpt 20.7.1727, som efter föräldrarnas död 1742 fick bördsbrev för att lära hovsmide, *Christina*, döpt 1.3.1731 och *Elsebe*, döpt 7.2.1736. *Christina* gifte sig 27.9.1748 med *klensmedsmästaren Detlof Bergström*.

Sal. hattmakaremästare Petter Dahls samtliga kreditorer sammanträdde efter offentligt anslag i april 1740. De var bl.a. följande:

Avlidne hovslagaremästare *Anders (Jonas?) Biörckmans* änka representerad av *stämpelmästaren Olof Medberg*

2) *Johan Thornton*

- 3) *Pigan Karin Svensdotter*
- 4) *Pigan Anna Greta Liedbom*
- 5) *Gesällen Schysson vilken liksom fältskären Lundman redan fått sina fordringar betalda.*
- 6) *Anders Rijk genom stadsbudet Aspendahl*
- 7) *Hattmakaren Jonas Wallström*
- 8) *Jonas Holmberg på Madame Jenssens vägnar*
- 9) *Handelsmannen Christoffer D. Borg genom aktuarien Gothander*
- 10) *Jonas Flyback genom stadsbudet Aspendahl*

Enligt konkursakterna 1740 hade hattmakaren Petter Dahl:

- 1) ett marknadsstånd i Karlstad hos snickaren Jan Åhman
- 2) ett marknadsstånd i Vänersborg hos Lars snickare
- 3) ett marknadsstånd i Lidköping vid stadsporten
- 4) ett marknadsstånd i Borås hos gördelmakaren

Den 8.8.1731 lät hattmakaren mästare Jürgen Graff den yngre (se 3.26 v) uppbjuda Petter Dahls hus och gård på Kyrkogatan, som han inropat på offentlig auktion den 15 juni samma år för 1 000 d smt. Jürgen Graff bodde vid denna tidpunkt 1730 som hyresman med sin *gesäll Anders Lidman* hos *gördelmakare Christopher Faust* granngården 3.63 öster härom. I kvarteret öster därom Bokhållaren bodde i 3.64 hattmakaren *Ulrik Falkensten*. Tvärs över gatan från Falkensten i kvarteret Snusmalaren vid södra sidan Kyrkogatan har vi funnit hattmakare i tre hus. I 3.22 bodde Gudmund Jungberg 1730. Jürgen Graff d.y. ägde ödetomten 3.26v och i 3.28 hade Jürgen Graff den äldre och Herman Sponsetzer bott. Denna del av Kyrkogatan var alltså ett slags hattmakarecentrum "joint supply", som nationalekonomerna kallar det,

Den nye ägaren av 3.62 hattmakaren Jürgen Graff d.y. hade fått burskap som hattmakare den 29.10.1718. Den 29 juli samma år hade han gift sig med Johanna Faust, döpt 19.12.1698. dotter till *gördelmakaremästaren Johan Faust*, död 1698, och *Hedvig Geppert*, död 1731. Hur förhållandet mellan Jürgen Graff och hans hustru Johanna hade utvecklats under äktenskapets gång kan vi avläsa ur följande inlagor till magistraten 1744:

Exhib. Götheb. Rådhus den 1.8.1744 (EIIb:33)

Dito 19.10.1744

Resolv. 26 octob. 1744

"Ädle Högachtade Wise och Widtlagfarne Herrar Borgmästare och Råd, Gunstige Herrar"

Communiceras Lofl. Hattmakare Embetet; till att om 8 dagar från inhändigandet, inkomma härför med dess förklaring Betalt 6 öre smt

Götheb. Rådhus d 21 julii 1744 Ut Supra J Gothander

Ad mandatum Jonas Gothander

Det är alt för beklagel-t wida bekant, huru som min k. man hattemakaren Mäster Geurgen Graff under åtskillige framfarne åhr icke hafft någon lust medelst handtwerks idkande, at sökja försörja

sig med hustru och barn, utan låtit den omsorgen ankomma på mitt giöromål, så att jag igenom gesäller och lärogossar förestådt wärkstaden till hushållets widmagthållande alt intill des mannen fattade det beklageliga orådet, och emot min wilja begaf sig aldeles ifrån hus och hemwist samt hustru och barn, under ett lamt föregifwande, att wilja hålla skohla för Barns underwisning i läsande, intet betänkandes att han der med icke kan försörja sig sielf, mycket mindre mig och mine barn, så som han icke heller är i stånd att undergå Examen i dy måhl, och fölgachteligen deraf ey heller kan winna venerandi Consistorii bifall till slikt företagande. Utj en sådan willo har min k. man, sålunda som lofl. hattmakare ämbetet Protocolls Extract Lit A. här hos i afskrifft under den 4 de November åhr 1743 närmare utwisar, sagt sig blefwit nödtwungen att afsäija sig handtwärket, det han och twenne åhr förut skall ämbetet wid handen gifwit, Nu Ehuruwäll lofl hattemakare Embetet dessa åhren, som min man sådan befunnit ock warit ifrån ämbete och wärkstad, ansedt mig i hans ställe, så, att jag ock fått antaga och inskrifwa lärogossar, som utj min wärkstad kommit i lära med mera; så har lofl. ämbetet likwäll, alt ifrån det jag fick sidstnembde Protocolls Extract till Communication, så begått denna saken, att jag i brist af arbetare som blifwit mig betagne intill denna stund icke kunnat något arbete utj wärkstaden anställa; och fast än jag mig der öfwer hos ämbetet straxt der efter i nästförledit åhr, behörigen förklarar, samt sedermera igenom utskickade gode män åtskillige gånger begärt få thes utslag, antingen det då blefwe med eller mot mig, så har jag ändock icke warit mächtig nog, att förmå lofliga ämbetet gifwa mig ännu sitt utslag i detta emot mig beklageliga qwinna, ogrundadt anställte mål, utan ser det fast mera så ut, som hade någon sitt nöije der af, att tiden på detta sättet, ännu för mig blefwe utdragen, ja så längen, att fattigdomen kom öfwer mig och mine barn, hwiliket af åldermannen Falkenstens swar till stadsbetienten Samuel Mounje i hos följande attest Lit B är att intaga, Denna swåra medfart, som af en sådan lång tidz utdrägt mig redan öfwergådt, föranlåter mig nu, på det jag kan ärnå det i åtta månaders tid effter längtade slutet, att hos den ädle och högtärade Magistraten i all ödmiukhet anhålla om thes gunsträttwisa och krafftiga ämbetets handräckning, så att lofl. hattmakareämbetet härstädes må tillhållit warda,att utan någon widare tidzens utdrägt, meddela mig behörigt utslag i förenämnda mål. I afwachten af sådan gunst och rättwisa, framhårdar med all wörndad

Den ädle och högtärade Magistratens

Ödmiukaste tienare

Götheborg den 20 de

Julij 1744 Johanna Graff

Afskrifter Littera A

Utdrag af lofl Hattmakare

Embetets Protocoll hållit i Götheborg

den 4 Nowember 1743./.

Mäster Georgen Graff gaf Embetet tillkiänna, att han i anseende till upkommen oenighet med des hustru blifwit nödsakad till att skillja sig till huuswarelse från henne samt att han jemwäll för den orsaken skull är nödtwungen att afsäga sitt handtwärk, hwilcket han jemwäl 2 ne åhr förut Embetet wid handen gifwet och derföre har han redan för ett halfft åhr sedan afstådt wärkstaden och påbegynt att försörja sig med Scholas hållande och barns underwisande. Nu aldenstund Mäster Graff sig således afsagt handtwärket och nu mera ingen wärkstad håller utan en annan näring antagit och der med sig försörger, men deremot hans hustru som effter Lag bör föllja mannens stånd lika fullt drifwer handtwärket, och håller gesäller å wärkstaden, hwilket Embetet främ-

mande förekommer hälst mannen giort Mästerstycke och hafft tillstånd hålla wärkstad, men en hustru när hon ey är änckja, utan mannen ännu lefwer, intet någon rättighet hafwer till att för sig sielft wärkstad hålla, Så fant Embetet nödigt att genom Ungbrodern Mäster Petter Jungberg låta henne hitkalla, att här öfwer höras, men som han kom tillbaka med berättelse, det Graffs hustru låg på sängen och sade sig wara opasslig det hon ey kunde utgå. Ty skall hon få Communication här af, att med skriffteliget utlåtande om 14 dagar inkomma

Ut Supra In fidem

Jonas Gothander / Civ. Gothob: act

Lit B

På begäran hafwer jag warit hos hattemakareåldermannen Mäster Ulrich Falkenstein och giordt en påminnelse och begiärt swar eller utslag på den skriften som madame Johanna Graff har inlagt för Embetet, som åldermannen Mäster Ulrik Falkenstein gaf mig till swars, Graffs hustru skall tids nog få wetat, det kommer henne intet till att holla något handwerk och werkstad som iag här med attesterar

Götheborg d 14 Julii 1744

Samuel Mounie

Edle, Högachtade, Wise och Widt Lagfarne Herrar

Borgmästare och Råd

För den Embetet meddelta Communication af Madame Johanna Graffs insinuerade supplique emot hattmakare Embetet, tackas ödmiukast, och härmed Embetets deröfwer utlåtan är:

1-mo Det hwad Madame Graff angår, och dess påstående, at på egen hand få bruka werkstaden, och det, at hon uti sitt beswär förebär, att Embetet skulle till en dehl finna sitt nöije af hennes ruin, hwarpå swaras, det Embetet skulle större nöije hafwa deraf, om Madame kunde förena sig med sin Man, och honom till sig uti huset intaga, samt med honom, huru dem bäst gitter, sig förena, då en hwar af Embetet frie för intrång, både med spisnings gifwande till Mester Graffs underhollande med mera. Har

2do icke embetet afsagt Mester Graff något Embete, utan han sielf, icke en, utan åtskilliga gånger sådant af Embetet fordrat, och werckstaden quitterat. Dock skall Embetet icke wara emot, om han ännu å nyo will emottaga werkstaden och förena sig med sin hustru. Men som sådant, änskiönt det warit henne och honom emellan erbudit, kan likwäl icke öfwerenskomma, utan dem begge twistige, och ingen sämja synes dem emellan kunna blifwa; Ty kan Embetet så mycket mindre se. at qwinnan utan Man, medan han är i lifwe, icke kan eller bör werkstad nyttia, enär mannen först sig sin rett afsagt, och det efter inseende och sundt förnuft. Likwäl har Embetet icke warit Madame Graff widriga, eller förholt henne gesäll som allegaten Lit. A. härwid bifogat wisar; så att skiönjas kan det Embetet warit henne mer benägna eller widriga; så hade de intet warit så benägna, och lemnat henne frihet att hafwa en Fuskare, nembl Corporalen Sörman wid Zanderska Regimentet, som nu schiaperad är, och nu åter hafwer en Soldat wid samma Regimentet, Hwarpå Embetet likjwäl ingen talan giort, huru kan då säjas, at någre sökia hennes ruin. Nu är Embets begäran at endast få weta, eho han är, eller hwilken hon menar dermed: Utom dess säger Madame Graff: At sedan Mannen sig upsagt Embetet, det hon för twenne år sedan skohlat fått läre-gosse inskrefwen. men det är ingen sanning, hälst år 1739 den 16 Octobris, är siste läregossen inskrefwen, och då war både Mester Graff och dess hustru i godt stånd, samt werkstaden i godt flor:

Likwäl alt sådant oachtadt will madame Graff endast och allenast med sina beswär sökia at bry Embetet, wetandes dock sielf, at så lenge mannen lefwer, äger qwinnan liten eller als ingen Rätt, hwarföre Embetet så mycket mindre nu kan bifalla, at Madame Graff skall kunna åtniuta större förmåhn än någor annor, och således ey heldre hennes åtalan vidare kan beswara; utan förmodar det den Edle och Högtärade magistraten lærer gunstigast kunna skärskoda, at Madame Graffa påstående är helt ogrundadt, och således hon ey någon rett äga kan, innan hon sig med sin man förent och han sig med henne, efter icke hon werket åtagit, hälst han men icke hon Mesterskap wunnit. Förblifwandes Embetet med wörndnad

Den Edle och Högtärade magistratens

Götheborg Augusti 1744 På Hattmakare Embetets wägnar

Ulrick Falkensten Anders Söderberg

Ålderman Anders Borgström

Bisittare

Afskrift Litera A

Efter begäran betygar jag undertecknade härmed, att då jag några veckor före sist förledne Juhle-högtid, i följe med en annan hattmakaregesäll, som arbetade då för tiden hos Mester Borgström, gick till åldermannen Mester Ulrich Falkensten, och förfrågade mig, huru jag skulle göra eller förholla mig med Mester Graffs verkstad, hwarest jag då arbetade, om jag kunde få stå der längre, eller om jag war nödsakad att begifwa mig derifrån. emedan verkstaden war mig då redan af Embetet förbuden: så swarade Åldermannen mig: 'Johan, du wet. at Madame Graff har nu till Högtiden bråttom, och behöfwer at du arbetar; du kan stå der till Juhle-högtiden, tör hända at under den tiden kan Magistratens resolution komma, så får man se huru det går'; Hwarpå jag swarade, at det gör jag intet, emedan verkstaden är mig en gång förbudin; utan jag låter warta (städja) mig hos en annan Mestare; så sade åldermannen Falkensten: det står i Ditt fria behag och wilja: Jag kan intet tvinga dig eller rå derföre. Som attesteras af Götheborg den 14 augusti 1744"

Johan Hindrich Norman

Gården omtalas i tomtlängderna 1744 som hattmakaren Jürgen Graffs tomt men 1745 som madame Johanna Graffs ödetomt. Av någon anledning står den 1750 skriven på hattmakare Ulrich Falkensten. 1753 står gården, nu återuppbyggd, ånyo skriven på Johanna, nu kallad "hattmakare Graffs änka, fattig och näringslös". Även fattiga änkor höll sig med pigor: Johanna Graffs hette 1753 *Maija Hiortberg* och 1759 *Catharina Ståhlberg*. I huset bodde också 1753 *bokhållaren Johan Fredrik Coopman* och 1759 *stämpelmästaren Johan Ahlbom*. Ödetomten väster härom, v 3.62, hade sedan 1731 ägt av Jürgen Graffs bror *tolagsbokhållaren Christian Graff*. Johanna Graff står skriven även för denna ödetomt 1745 och tomterna delar i fortsättningen öde.

Den 20.10.1759 skrev Johanna Graff till magistraten (EIIb:96)

att hon ville befrias från inkvarteringsskyldighet, eftersom hon hade sålt sitt hus på Kyrkogatan och nedlagt sitt hantverk och sin borgerliga hantering. Samtidigt skrev

hattmakaren Andreas Borgström

den 31 oktober, att han köpt hus och gård med bredvidliggande tomt av madame Catharina (sic") Graff för 2 400 d smt, vilka han lånat av *dir. Johan David Coskel*.

Andreas Borgström hade fått burskap 3.9.1734. Om honom sades det, att han länge hade uppehål- lit sig i Tyskland och att han var den som införde tillverkning av finare hattar i Göteborg. Han hade 30.2.1732 gift sig med Maria Cock och blivit änklings 1749. Han hade tidigare ägt hus på Sillgatan, som han övertagit efter *hattmakareåldermannen Christian Giese*. (ö 1/2 7.31, Kvarteret Traktören). *Snickaren Antonius Wennerberg* skrev 24.1.1759, att han fått inteckning i hattmakaren Mäster Anders Borgströms under 1746 års brand avbrända tomter på Sillgatan mellan rådman Jernstedts och herr von Öltkens tomter. Dessa tomter i Nordstaden sålde Anders Borgström den 26.1.1760 till *handelsman Volrath von Öltken*. Längre till fick inte 3.62 förbliva hattmakaregård: Andreas Borgström, som var född 1699, avled redan 1762 (begr. 9 april). Hans döttrar gifte sig efter hans död: *Catharina Elisabeth* (född 1733) den 12.4.1763 med *krukmakaremästare Johan Wolf* och *Ingrid* (född 1735) samma år med *styrmannen i Ostindiska kompaniet Nils Billmarck*.

Gården övertogs nu av en brorson till Johanna Graff, Johan Faust d.y., son till gördelmakaren Christoffer Faust, som 1731 till sin död 1756 ägde granngården 3.63 öster härom. Johan Faust, döpt 29.12.1732, död på Grimbo Norgård 1791, hade fått burskap som gördelmakaremästare den 2.12.1763. Han var gift med *Johanna Cajsa Ugglå*, död barnlös 7.5.1812, dotter till *tygskrivare Anders Ugglå* och *Elisabeth Granberg*. Han skrev den 16.5.1778 att han ägde ograverat och försäkrat hus vid Kyrkogatan, som han den 16.5.1778 pantsatte till *kommisarie Patrik Alströmer* för ett lån på 1666 rdr 32 skill specie. 1780 har han avlösts som ägare av skräddaren Hans Södergren.

Sockerbagaren Johan Hammarstedt,

som fick burskap 17.11.1775, lät den 13.1.1783 första gången för 1833 rdr 16 skilling species uppbjuda ett i stadens södra del och andra kvarter vid Kyrkogatan mellan skomakaren Debers hus å västra och gördelmakaren Brembergs hus å östra sidan beläget hus och gård, som tillhört skräddaren Hans Södergren och denne den 20.12.1782 sålt till honom (30-penning 61 riksdaler, 4 skill specie). Södergren köpte 1784 3.71, Kv. Bokhållaren. Han bodde enligt tomtöreslängden 1785 för 3.71 på landet. Här nämnes han dock som kvarboende hos Hammarstedt. En annan hyresgäst var *Benedictus P. Bergström*.

År 1800 hade Johan Hammarstedt avlösts av

sockerbagaren Magnus Rodin,

också kallad konditor. När han avled 2.1.1815 ägde han ett grundmurat tvåvånings stenhus med tomt nummer 3.62 i tredje roten Kyrkogatan, värt 10 000 rdr banco. Bouppteckningen visade en nettobehållning av 32 630 rdr. Han var gift med Maria Elisabeth Sundholm, död barnlös 7.2.1808, dotter till *hökaren Anders Sundholm*, död i Köpenhamn 1766, och *Anna Maria Smedsberg* (Berg II:9-10, 129 – se också 8.39 och 10.12). En släkting bör vara *kryddkramhandlaren i Göteborg, Per Rodin*, död ogift i Stockholm 24.11.1826. Enligt bouppteckningen den 21.5.1829 ägde han 2/5 i ett grundmurat tvåvåningsstenhus med tomt nr 62 i tredje roten Kyrkogatan, 2.666:32 rdr bco.

Senare uppbud av 3.62

sockerbagare Sven August Brandin	6.8.1827
rådman A Brag	11.5.1829 och 4.3.1833
sockerbagare S A Brandin	11.3.1833

änkan Henrietta P Brandin Wulf	20.7.1835
fabrikör J A B Boman	4.2.1856
änkan Henrietta Christina Brandin	6.o. 24.9.1860
handelsbokhåll Nils Olof Björnberg	31.3.1862